

НАУКОВО-
ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Банкочас та банкрутство

ВИДАННЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

Засноване у 2004 році

Видається чотири рази на рік

Передплатний індекс 91231

Свідоцтво про державну реєстрацію серія KB № 17213-5983ПР

Адреса редакційної ради: м. Київ, вул. О. Копиленка, 6

Електронна адреса для надсилання статей: poljakov@vasu.arbitr.gov.ua

Головний редактор: Поляков Б. М.

Відповідальний секретар: Валєєва Т. Е.

Видавець: ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре»

Адреса: 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21

Телефон: 0 (44) 537-51-00

1-2'2016

Застосування заходів до забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства

Бутирська І. А.,
асистент кафедри
правосуддя
Чернівецького
національного
університету
імені Юрія Федьковича

Захист прав кредиторів у процедурі банкрутства може відбуватись у доволі різних способів, що пояснюється досить великим арсеналом засобів такого захисту. Велика кількість засобів захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства обумовлена своєрідністю комплексного інституту банкрутства, який увібрав у себе норми господарського та цивільного права, господарського процесу, які мають загальний характер, та спеціальні норми, які містяться у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі — Закон про банкрутство) і регулюють виключно відносини неспроможності. Якщо говорити суто про засоби захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства, то ті з них, які передбачені Господарським кодексом України (ст. 16) та Цивільним кодексом України (ст. 20), можна віднести до універсальних засобів, а ті, що визначені Законом про банкрутство, у такому випадку, — до спеціальних засобів.

Фактично Закон про банкрутство не передбачає чіткого переліку наведених вище заходів та це й неможливо, оскільки кожне право кредитора у процедурі банкрутства можна розглядати як засіб захисту його права. Особливістю законодавства про банкрутство є те, що деякі засоби захисту прав кре-

диторів застосовуються поза волею останніх (наприклад, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів).

У цій статті ми зупинимось на заходах забезпечення вимог кредиторів, які застосовуються у процедурі розпорядження майном. Така увага саме до згаданої процедури є виправданою, що обумовлено змістом розпорядження майном боржника. Головним завданням процедури розпорядження майном боржника у справі про банкрутство є збереження майна боржника і ефективна підготовка до наступної судової процедури.

Слід зауважити, що уже саме по собі введення процедури розпорядження майном боржника спрямовано на захист прав кредиторів, адже з цього моменту призначається розпорядник майна, вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, обмежується правосуб'єктність керівника та органів управління боржника. Якщо зазначені заходи дістали своє відображення у дослідженнях науковців та практиків, то інститути припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління і забезпечення вимог кредиторів залишилися поза увагою.

Застосуванню заходів до забезпечення вимог кредиторів присвячено ст. 18 Закону про банкрутство, яка так і називається — «Забезпечення вимог кредиторів». На нашу думку, назва статті є дещо некоректною. Якщо більш детально дослідити зміст цієї статті, то можна побачити (ч. 2), що законодавець передбачив усунення керівника боржника від посади не лише у випадку порушення прав та законних інтересів кредиторів, а й боржника. І це цілком справедливо, тому що хоча заходи, що обмежують діяльність боржника, передусім вводяться з метою якомога біль-

шого задоволення вимог кредиторів, не варто забувати, що у процедурі банкрутства, на відміну від позовного провадження, інтереси боржника також підлягають захисту.

Статтю 18 Закону про банкрутство умовно можна розділити на дві частини — заходи до забезпечення вимог кредиторів у традиційному розумінні (абз. 2 ч. 1 ст. 18 Закону про банкрутство) та особливий, притаманний лише — процедурі банкрутства, захід забезпечення вимог кредиторів (ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство).

До традиційних заходів забезпечення вимог кредиторів законодавець відніс:

— заборону боржнику укладати без згоди арбітражного керуючого (розпорядника майна) правочини (договори);

— зобов'язання боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам;

— вчинення боржником чи утримання від вчинення певних дій;

— вжиття інших заходів для збереження майна боржника (у тому числі шляхом позбавлення боржника права розпорядження його нерухомим майном без згоди розпорядника майна або суду, який розглядає справу про банкрутство; накладення арешту на конкретне рухоме майно боржника).

Наведені заходи ми вважаємо традиційними з огляду на те, що подібні заходи передбачаються Господарським процесуальним кодексом України (ст. 67) і стосуються обмеження правосуб'єктності боржника. Традиційні заходи забезпечення вимог кредиторів вводяться диспозитивно судом, оскільки в абз. 1 ч. 1 ст. 18 Закону про банкрутство вказано, що господарський суд має право за клопотанням сторін або учасників справи про банкрутство чи за своєю ініціативою вжити заходів до забезпечення вимог кредиторів.

Однак аналіз змісту Закону про банкрутство дозволяє побачити забезпечення вимог кредиторів не лише у ст. 18 Закону про бан-

крутство, а й в інших правових нормах цього закону. Зокрема, ч. 9 ст. 16 Закону про банкрутство визначає, що в ухвалі про порушення провадження у справі про банкрутство, серед іншого, зазначається про вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони боржнику та власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби та предмети застави. Таким чином, останні заходи забезпечення вимог кредиторів повинні бути вказані в ухвалі про порушення провадження у справі обов'язково, тобто йдеться про імперативні заходи.

Особливим заходом забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства є припинення повноважень керівника боржника. Такий захід є радикальною дією, оскільки управління боржником покладається на розпорядника майна, зміст функцій якого у процедурі розпорядження майном не передбачає втручання у господарську діяльність боржника. Тобто законодавець передбачив подібний механізм як виняток із загального правила.

Відсторонення керівника боржника від посади та виконавчих органів його управління регламентується ч. 2 ст. 18 і ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство. При цьому наведені норми права по-різному визначають як предмет свого регулювання, так і саму процедуру відсторонення керівника боржника від посади та виконавчих органів його управління.

Зокрема, у ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство йдеться про відсторонення керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна. У процедурі розпорядження майном за клопотанням розпорядника майна, сторін або інших учасників справи про банкрутство, що містить підтверджені відомості про перешкоджання керівником боржника виконанню повноважень розпорядника майна, а також про вчинення

Санация

керівником боржника дій, що порушують права та законні інтереси боржника або кредиторів, господарський суд має право відсторонити керівника боржника від посади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Натомість, у ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство йдеться про припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасово виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна до призначення в порядку, визначеному законодавством та установчими документами, нового керівника боржника та виконавчих органів управління боржника. Тобто, у першому випадку йдеться про відсторонення лише керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна без конкретизації — на постійній основі або тимчасово, а в другому випадку законодавець обумовив припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасово виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна.

Таким чином, маємо правову невизначеність, яка може призвести до різного застосування судами Закону про банкрутство і, як наслідок, різної судової практики. Виходячи з наведених правових норм, заявник сам обирає правову норму, яку вважає за необхідне застосувати — ч. 2 ст. 18 або ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство, а суд, з урахуванням принципу диспозитивності, повинен розглянути подану заяву згідно з тими правовими нормами, на які послався заявник.

Правовий аналіз ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство не дає чіткої відповіді, на який термін слід відсторонити керівника боржника від посади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Вважаємо, що відсторонення керівника боржника від посади повинно відбуватися тимчасово з таких підстав: по-перше, зазначена правова норма міститься у ст. 18 «Забезпечення вимог кре-

диторів», а забезпечення вимог, як відомо, має тимчасовий характер; по-друге, покладення обов'язків керівників боржника на розпорядника майна на постійній основі суперечитиме положенням ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство.

Отже, Закон про банкрутство передбачає лише тимчасове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління. Однак практика свідчить про те, що не завжди тимчасове припинення повноважень керівника боржника дозволяє вирішити проблеми, які виникають у процедурі розпорядження майном.

Як зазначалося вище, припинення повноважень керівника боржника є виключною мірою, яку може застосувати суд, при суттєвому порушенні норм Закону про банкрутство. Такі порушення можуть мати неумисний та умисний характер. Зокрема, якщо керівник боржника є необізнаним із процедурою банкрутства або ж є недосвідченим управлінцем, його неправомірні дії або бездіяльність у процедурі банкрутства матимуть неумисний характер і звільнення такого керівника, безумовно, принесене користь, адже засновники боржника призначають іншу особу, яка буде належним чином виконувати свої обов'язки, що впливають із Закону про банкрутство. Однак керівник боржника може допускати порушення Закону про банкрутство і з відомо засновників боржника або ж навіть за їх вказівкою. У такому випадку звільнення несумлінного керівника ні до чого не призведе, оскільки буде призначений новий керівник, який так само, як і його попередник, гальмуватиме процедуру банкрутства (наприклад, не допускати розпорядника майна на підприємство боржника, не надавати бухгалтерську документацію, перешкоджатиме у проведенні інвентаризації тощо). І, на жаль, такі випадки у судовій практиці трапляються часто.

Викладене дає підстави стверджувати, що тимчасове відсторонення керівника боржника не завжди діє ефективно і досягає своєї мети. Вихід із ситуації вбачаємо у покладенні обов'язків керівника боржника на розпорядника майна не на тимчасовій, а на постійній основі. При цьому припинення повноважень керівника боржника повинно відбуватись за певної процедури, яка на сьогодні виписана досить поверхнево. Так, процедура припинення повноважень керівника боржника не передбачає участі засновників (учасників) боржника або органу, що уповноважений представляти інтереси власника майна, у розгляді питання про звільнення керівника боржника. Натомість участь згаданих осіб дозволить, у першу чергу, довести до відома засновників (учасників) боржника, що керівник боржника порушує норми Закону про банкрутство, у зв'язку з чим можливе припинення повноважень останнього. Беручи участь у судовому засіданні, засновники (учасники) боржника будуть ознайомлені з доводами заявника та суттю порушень керівника боржника, а відтак матимуть змогу вплинути на керівника боржника або ж самостійно змінити керівника, який усуне порушення попередника. Якщо ж засновники (учасники) боржника не бажають виправити порушення керівника боржника, то цілком доцільним буде припинення повноважень такого керівника із покладенням відповідних обов'язків на розпорядника майна до наступної судової процедури.

Головним аргументом прихильників тимчасового покладення обов'язків керівника боржника на розпорядника майна є те, що у процедурі розпорядження майном боржник продовжує здійснювати виробничу діяльність, а тому управління повинен здійснювати керівник, призначений засновниками (учасниками) боржника. На противагу цьому доводу слід вказати, що, по-перше, процедура банкрутства є специфічною по своїй суті і ке-

рівник боржника діє із суттєвими обмеженнями, які спрямовані на збереження цілісності майна, і якщо керівник боржника грубо порушує Закон про банкрутство, то розпорядник майна краще виконає функції такого керівника. По-друге, наприклад, у процедурі санації виробнича діяльність боржника також не припиняється, але керівництво боржником здійснює керуючий санацією, який є не керівником боржника, а арбітражним керуючим.

Частиною 12 ст. 22 Закону про банкрутство підставами припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління визначено таке:

— керівником боржника та виконавчими органами його управління не вживаються заходи щодо забезпечення збереження майна боржника;

— керівником боржника та виконавчими органами його управління створюються перешкоди діям розпорядника майна;

— керівником боржника та виконавчими органами його управління допускаються інші порушення законодавства.

Остання підстава фактично є універсальною і формально може бути застосована за будь-якого порушення законодавства. При цьому законодавець не визначив ступінь порушення законодавства, не вказав, чи є необхідними тяжкі наслідки для розпорядника майна, кредиторів та боржника, що дозволяє відсторонити керівні органи боржника за будь-яке дрібне порушення, яке суттєво не впливає на розгляд справи про банкрутство. На нашу думку, варто конкретизувати, що повноваження керівника боржника та виконавчих органів його управління можуть бути припинені у випадку порушення останніми Закону про банкрутство, що передбачатиме і невжиття заходів щодо забезпечення збереження майна боржника та створення перешкоди діям розпорядника майна.

Насамкінець слід зауважити, що застосування заходів забезпечення вимог кредиторів

не повинно перешкоджати виробничій діяльності боржника.

Отже, заходи забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства спрямовані на захист інтересів не лише кредиторів, а й боржника. Згадані заходи можна поділити на

традиційні та особливі. У свою чергу, традиційні заходи поділяються на імперативні та диспозитивні. Законодавча конструкція особливих заходів забезпечення вимог кредиторів є недосконалою і потребує законодавчих змін.